

1. blok – Problémy staroegyptské literatury

Dochování

Ze staroegyptských textů obecně, a tedy i z textů literárních, se dochovaly jen zlomky (výpočty hovoří o jednotkách nebo dokonce pouhých zlomcích procent). To neznamená, že si nemůžeme dovolit teoretizovat nebo zobecňovat, ale znamená to, že si tohoto faktu vždy musíme být vědomi.

Datování

Mnoho egyptských literárních textů se dochovalo v pozdějších opisech. Jelikož jejich autoři nebývají uváděni, popř. jsou texty připisovány významným osobnostem, jejichž autorství je předmětem sporu, není vždy snadné určit ani období, z něhož daný text pochází. Každý text je třeba studovat individuálně, zde uvádíme několik příkladů.

- **Ptahhotepovo naučení** je v úvodu textu připsáno vezíru krále 5. dynastie Džedkarea Iseho Ptahhotepovi. Text naučení se dochoval celkem ve čtyřech kopiích, z nichž dvě pochází z Nové říše a dvě ze Střední říše (mezi nimi i kompletní verze, papyrus Prisse). Badatelé se dnes většinou shodují na datování do Střední říše, nicméně dodnes existují platné názory, podle nichž pochází ze Staré říše (Stauder 2013: 108 s odkazy na příslušnou literaturu).
- **Papyrus Westcar** je dochován v jediném rukopise (pBerlin 3033). Ten bývá obvykle datován do Druhé přechodné doby, nicméně podle některých názorů pochází z Nové říše (Stauder 2013: 110 s odkazy na další literaturu). Děj papyru se odehrává na dvoře krále 4. dynastie Chufua, text je však jednoznačně mnohem pozdější. Datování se pohybuje od 13. dynastie do počátku Nové říše.
- **Nefertiho prorockví** je dochováno v nejstarším opise z poloviny 18. dynastie. Dříve se automaticky předpokládalo, že se jedná o text legitimizující nástup 12. dynastie a odrážející zmatky První přechodné doby (viz teoretické přístupy k egyptské literatuře), dnes se názory na jeho dataci liší a často se objevuje počátek nové říše (Stauder 2013: 337-433).

Performativní literatura

Egyptská literatura byla vnímána zcela jinak, než jsme zvyklí v moderní společnosti my. Tiché čtení "pro sebe" neexistovalo, literární texty byly předčítány či recitovány nahlas a každá taková "performance" literárního textu se odehrávala v určitém kontextu doby i místa, a byla bezesporu interpretována různými recitátory různě. I tuto zdánlivou banalitu je třeba mít při studiu staroegyptské literatury na paměti.

Teoretické přístupy ke staroegyptské literatuře

- **Raná fáze** (do konce 70. let 20. stol.) zacházela s texty volně a o definici literárních textů se příliš nepokoušela. Literární texty byly považovány za přímé prameny pro dějiny starého Egypta - tak např. Neferti a jiné "nářky" sloužily k popisu situace v

Egyptě v První přechodné době, zároveň ale byly datovány podle toho, že tuto dobu popisují...

- **První definice** pochází z konce 70. let 20. století od **Jana Assmanna** (Der literarische Text im alten Ägypten. Versuch einer Begriffsbestimmung, in: *OLZ* 69, 1974, 118-126). Jde o jeho funkční dělení na **kulturní a literární texty** (které mezitím dále rozpracoval). Podle Assmanna jsou „kulturní“ texty ty, které slouží nějakému společenskému účelu, zatímco „literární“ texty jsou čistou literaturou, nemají přímé praktické využití, nejsou spojeny s žádným rituálem, magickým zařikáním apod.
- Z **moderních definic** je nejzajímavější přístup Antonia Lopriena (Defining Egyptian Literature, in: A. Loprieno (ed.) *Ancient Egyptian literature: history and forms*. Leiden: Brill, 1996, 39-58), jehož definice literatury se zakládá na třech kritériích: fictionality / intertextuality / reception. *Fictionality* (fiktivnost) je jakási „tichá dohoda“ mezi autorem a recipientem, že svět díla nemusí odpovídat reálnému světu. *Intertextuality* (intertextualita) jako kritériu říká, že text musí být mimo svůj obvyklý rámec (např. autobiografie mimo kontext hrobky v *Sinuhetovi*), a že text musí být zveřejněn, tzn. přístupný mimo čas a místo svého vzniku. *Reception* (recepcce) předpokládá dlouhou tradici textu (mimo školní opisy).
- V současné době se nejvíce uplatňují přístupy **postmoderní** a tzv. **New Historicism**, které odhlíží od nutnosti vše binárně kategorizovat a nahlíží na text v jeho komplexním kontextu (v rámci dějin, společnosti, hmotné kultury). Na text je nutno nahlížet z více úhlů pohledu: konkrétně-individuálního jako způsob vyjádření jednotlivce, konkrétně-sociálního jako způsob vyjádření společenských norem a abstraktně-sociálního jako způsob abstraktní obecně lidské reflexe společnosti a jejich norem. Studují se hlavně. především okrajové jevy a odchylky od norem, které komplikují kategorizaci ale mohou vypovědět mnohem více o fungování společnosti povaze studovaného jevu. Zajímavé je, že tento odklon od jednoznačné kategorizace a binarity, připouštění více než jedné odpovědi a vidění na škále šedé spíše než černo-bílé, odpovídá egyptskému "inkluzivnímu" stylu myšlení.

Žánry

Problematika žánrů staroegyptské literatury je komplikovaná a úzce souvisí s definicí literatury jako takovou a teoretickými přístupy k ní. Přehled žánrů staroegyptského písemnictví podle E. Blumenthalové naleznete v .pdf dokumentu níže, zde jen stručný přehled toho, jakým žánrům se budeme věnovat a proč. Nejprve tři žánry, které jsou standardní součástí všech antologií egyptské literatury:

- **Povídky** (a "romány"), egyptské příběhy jsou do literatury řazeny všeobecně, byť i ony mohou být svým způsobem "funkční" a obsahovat v sobě další žánry.
- **Didaktická literatura**, naučení a "nářky", texty vysvětlující podstatu fungování egyptské společnosti a jejich norem (či naopak jejich "převrácení").
- **Poezie**, milostné písně a písně harfeníků, které bývají uváděny jako typický příklad egyptské "zábavní" literatury.

Žánry, který se nacházejí na hraně literatury:

- **Autobiografické texty**, které jsou sice vázány na hrobku či stělu svého majitele, ale byly široce čteny, reflektovány a tradovány v citacích pozdějších textů.
- **Královské nápisy**, které představují královskou, oficiálnější verzi autobiografických textů nekrálovských osob.

Náboženské texty, které je alespoň podle některých kritérií rovněž možno považovat za literární:

- **Texty pyramid, Texty rakví a Knihu mrtvých** - jedná se o rozsáhlé korpusy náboženských textů rozličného charakteru. Většina textů je rituální nebo magické povahy a navíc předpokládají rozsáhlé znalosti egyptských náboženských představ, bez nichž jsou nesrozumitelné (a náš důvod je vynechat je tedy ponejvíce praktické povahy).
- **Podsvětní knihy Nové říše** představují průvodce podsvětím a encyklopedie magických znalostí. Rovněž nejsou bez literárního aspektu, ale platí o nich totéž, co o Textech pyramid...

Doporučená literatura

PARKINSON, R. B. *Poetry and culture in Middle kingdom Egypt: a dark side to perfection*. London: Equinox, 2010. Studies in Egyptology and the ancient Near East (1. vydání 2002).

PARKINSON, R. B. *Reading ancient egyptian poetry: among other histories*. Chichester, U.K.: Wiley-Blackwell, 2009.

POSENER, Georges. *Littérature et politique dans l'Égypte de la XIIe dynastie*. Paris: Champion, 1956.